

มองสังคมเยอรมันจากนวนิยาย
Einblick in die deutsche Gesellschaft durch Romanen

ฤดี พลานูเวช
Rudee Palanuwech

บทคัดย่อ

นวนิยายเรื่อง *ผิดทางรัก* และ *เอฟฟี บรีสท์* ของเทโอดอร์ ฟอนทานเน่ นอกจากจะให้ภาพลักษณ์ของสตรี ความคิดของคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ ยังเจาะจงนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตคู่ว่าเป็นกระบวนการขั้นพื้นฐานของสังคม ดังนั้นสังคมจึงเข้ามามีส่วนในชีวิตคู่ได้ผ่านค่านิยมของสังคมตามประเพณี เช่น เป็นธรรมเนียมปฏิบัติของคนในสังคมชั้นสูงที่ต้องเลือกแต่งงานกับคนที่เหมาะสม และหลังการแต่งงานหากคู่สมรสทำผิดประเพณีจะได้รับโทษตามกฎหมายเกณฑ์ของสังคม ซึ่งผู้ละเมิดจะอยู่ในสังคมนั้นยากขึ้นจนถึงขั้นไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้ในสังคม

Zusammenfassung

Theodor Fontanes Romanen *Irrungen und Wirrungen* und *Effi Briest* stellen nicht nur die Frauenbilder, das alte und das neue dar, sondern spezifisch auch die Ehe als elementarer gesellschaftlicher Prozess. Deswegen mischt sich die Gesellschaft in die Ehe durch gesellschaftliche Sitten ein; z.B. wurde den damaligen Sitten gemaess in hoeheren Kreisen (ausschliesslich) dem eigenen gesellschaftlichen Stand entsprechend geheiratet. Und wenn man sich nach der Hochzeit unsittlich benimmt, wird man nach den Gesellschaftssitten bestraft, die einem das Leben in der Gesellschaft schwierig bis sogar unertraeglich machen.

บทนำ

วิธีเข้าถึงความคิดในเรื่องต่างๆ ของชนชาติหนึ่งมีหลายวิธี วิธีที่ดีวิธีหนึ่ง ได้แก่ การศึกษาวรรณคดีของชนชาตินั้น เนื่องจากวรรณคดีคือ ภาพสะท้อนสังคมในยุคที่เขียนขึ้น ดังนั้น หากท่านผู้อ่านต้องการรู้ลึกเรื่องสังคมเยอรมันในศตวรรษที่ 19 ก็สามารถเข้าถึงได้ด้วยการอ่านวรรณคดีของนักประพันธ์เอกของยุคนาม เทโอดอร์ ฟอนทานเน่ (Theodor Fontane)

ปี พ.ศ. 2541 ตรงกับ ค.ศ. 1998 ซึ่งเป็นปีครบรอบวันถึงแก่กรรม 100 ปีของ ฟอนทานเน่ ในปีนี้ทั่วประเทศเยอรมันจัดงานเชิดชูเกียรติให้ท่าน คณะอักษรศาสตร์ ภาควิชาภาษาเยอรมัน ตามมหาวิทยาลัยต่างๆ ต่างจัดประชุม สัมมนา นิทรรศการวิชาการเกี่ยวกับ ฟอนทานเน่ ตามเมืองใหญ่ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่กรุงเบอร์ลินและเมืองพอทสดัม เมืองปริมณฑลของกรุงเบอร์ลินมีอนุสาวรีย์และพิพิธภัณฑ์เก็บรักษาเอกสาร หนังสือ สื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับฟอนทานเน่ (Fontanes Archiv) มีนิทรรศการใหญ่เปิดให้เข้าชมตลอดทั้งปี ผู้เขียนในฐานะผู้ชื่นชมผลงานของฟอนทานเน่ ได้รับการสนับสนุนจากทุนรัฐบาลเยอรมัน (DAAD) มีโอกาสไปเยี่ยมชมนิทรรศการและสถานที่ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับฟอนทานเน่ รวมทั้งได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางวิชาการเกี่ยวกับนวนิยายสำคัญของฟอนทานเน่เรื่อง *ผิดทางรัก* (Irrungen Wirrungen) และ *เอฟฟี บรีสท์* (Effi Briest) ซึ่งจะขอยกเป็นตัวอย่างวรรณกรรมที่สะท้อนภาพสังคมเยอรมัน ในศตวรรษที่ 19

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์

ตลอดชีวิตของฟอนทานเน่ (1819-1898) อยู่ในศตวรรษที่ 19 เขาถึงแก่กรรมหลัง พณฯ.ท่านออตโต ฟอน บิสมาร์ค (Otto von Bismarck, 1815-1898) นายกรัฐมนตรีของ อาณาจักรเยอรมันอันศักดิ์สิทธิ์ (Das roemische deutsche Reich) เพียง 2 เดือน ประเทศเยอรมันในศตวรรษที่ 19 มีการปกครองโดยรัฐสภาผู้แทนราษฎร ม็องค็จักรพรรดิ Wilhelm I เป็นพระประมุขของประเทศ มีรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง แต่มีนายกรัฐมนตรีและอัครมหาเสนาบดี (บิสมาร์ค) มาจากการแต่งตั้ง รัฐบาลทหารของ พณฯ ท่าน บิสมาร์ค ประสบปัญหาทางการเมืองภายในประเทศมากมาย อาทิ ประเทศมีปัญหาทางเศรษฐกิจ เนื่องจากอยู่ในระหว่างการปฏิวัติอุตสาหกรรม มีปัญหาเรื่องค่าแรงต่ำส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมตามมา ทางด้านการเมืองเยอรมันในขณะนั้นมีพรรคการเมืองหลายพรรคเกิดการแตกแยกทางความคิด ในขณะที่ประชาชนต้องการรวมชาติ เนื่องจากปัญหาภายในมีมาก บิสมาร์คจึงดำเนินนโยบายการต่างประเทศที่แยบยล เชื่อมสัมพันธ์กับทุกประเทศเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่ประเทศ เขาประสบความสำเร็จอย่างมากในดำเนินนโยบายการต่างประเทศ การมีอายุยืนถึง 72 ปี ทำให้ฟอนทานเน่เห็นความเปลี่ยนแปลงของประเทศทุกขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับอาชีพของเขา ไม่ว่าจะเป็นเภสัชกร นักเขียนข่าว สงคราม นักเขียนอิสระ ทำให้เขาได้พบปะผู้คนหลายแบบหลายฐานะ รวมทั้งต้องศึกษาเรื่องราวที่

จะเขียนอย่างลึก ประกอบกับความมีมุมมองแบบนักวิเคราะห์วิจารณ์ ส่งเสริมให้เขาสามารถถ่ายทอดเรื่องจริงในสังคมเยอรมันศตวรรษที่ 19 ได้อย่างแยบยล ทั้งๆ ที่ในขณะนั้นมีการเซ็นเซอร์สื่อสิ่งพิมพ์ทุกชนิดที่ให้ภาพประเทศเยอรมันในทางลบ ดังท่านจะได้เห็นจากเนื้อเรื่องของนวนิยายสองเรื่อง ดังต่อไปนี้

นวนิยายเรื่องเอฟฟี บริสท (Effi Briest)

เอฟฟี บริสท (นางเอก) หญิงสาวจากตระกูลสูงผู้ยังเยาว์ วัย 16 ปี และไร้เดียงสาถูกจับให้แต่งงานกับอินชเททเท่น (พระเอก) ชายวัยแก่กว่าเธอ 22 ปี เขาเป็นคนเข้มแข็งและเคร่งครัดประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานเป็นอย่างดี ดังนั้นเอฟฟีจึงต้องอยู่อย่างเปล่าเปลี่ยว และเกิดมีความสัมพันธ์กับครามพาสนายทหารหนุ่มที่น่าสนใจเพื่อนสามี จนกลายเป็นเคราะห์กรรมร้ายแรงไปในที่สุด เนื่องจากเอฟฟีนอกใจสามี แต่ต่อมาทั้งสองเลิกรักกันไป และเอฟฟีก็ล้มความสัมพันธ์นี้เมื่อเวลาผ่านไป

ต่อมาบังเอิญสามีของเอฟฟีมาพบจดหมายติดต่อกันระหว่างเอฟฟีกับครามพาส (อดีตชายชู้) ข้อความในจดหมายบอกให้รู้ว่าได้เกิดอะไรขึ้นเมื่อ 7 ปีที่แล้ว ดังนั้น อินชเททเท่น สามีผู้ถือตนว่าเป็น “ชายผู้มีเกียรติ” จึงต้องพบกับปัญหาชีวิตหนัก และเนื่องจากเขาเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นให้เพื่อนนายทหารอีกคนหนึ่งชื่อ วูลเลอร์สดอร์ฟ ฟัง ดังนั้นถึงแม้ว่าเขาจะยังรักภรรยาอยู่และพร้อมที่จะให้อภัยเธอ เรื่องราวการมีชู้ในอดีตนั้นก็ผ่านไปนานมากแล้วจนไม่มีใครจดจำ แต่ทราบได้ทีเพื่อนนายทหารผู้กำความลับคนนี้ยังมีชีวิตอยู่ เขาไม่สมควรดอกหรือ ที่จะกอบกู้เกียรติยศของเขาคืนกลับมาด้วยการดวลปืนต่อสู้กับนายทหารอดีตชายชู้ตามประเพณีนิยม หลังครุ่นคิดอยู่นานเขาดัดสันใจเลือกเกียรติยศมิใช่ความรัก ในการดวลปืนต่อสู้กันตัวต่อตัวเขามานายทหาร อดีตชายชู้ตาย และเพียงจะตระหนักว่าสิ่งที่เขาได้กระทำไปเป็นสิ่งที่ผิด เพราะเขายังต้องฝืนใจทำอีกหลายสิ่งและรับผลจากการกระทำของเขาอย่างทุกข์ทน เขาหย่ากับเอฟฟี ให้ออกอยู่ในความดูแลของแม่บ้านหุ้มเทเวลาให้กับงานจนเจริญก้าวหน้า แต่ไม่รู้สึกมีความสุขอีกเลย ส่วนเอฟฟี ต่อมาอีกไม่นานก็ตรอมใจตายเนื่องจากทนมีชีวิตที่ไร้ความหมายและเปล่าเปลี่ยวไม่ได้

นวนิยายเรื่องผิดทางรัก (Irrungen Warrungen)

เนื้อเรื่องโดยสังเขป

นวนิยายเรื่องนี้เป็นเรื่องราวความรักระหว่างโบโท (พระเอก) นายทหารหนุ่มจากตระกูลสูงศักดิ์ กับ เลเน (นางเอก) ลูกสาวคนชกผ้า มีอาชีพเป็นช่างเย็บผ้า ความรักของทั้งสองงอกงามอยู่เหนือความขัดแย้งทางสังคมตลอดฤดูร้อน แต่แล้วก็เริ่มตระหนักว่าไม่สามารถแต่งงานกันได้เนื่องจากความแตกต่างทางชนชั้น ทั้งสองคนจึงจำต้องแยกจากกันไปอย่างสงบแม้จะเจ็บปวดชอกช้ำ โบโทแต่งงานกับเคเท สาวตระกูลสูงผู้มั่งคั่ง เพื่อจัดชีวิตให้อยู่ในระเบียบ เลเนแต่งงานกับบาทหลวงผู้เข้าใจชีวิตในตอนจบ

อันที่จริงเนื้อเรื่องของนวนิยายทั้งสองเรื่องที่น่ามาวิจารณ์นี้เป็นเรื่องน้ำเน่า แต่สิ่งที่อยู่เบื้องหลังเรื่องราวนี้คือ น้ำใส ที่ฟอนทานเอนต้องการจะสื่อผ่านนวนิยายของเขาในมุมมองใหม่ เพื่อเสนอทางเลือกอื่นให้อ่านพิจารณา และเนื่องจากเป็นเรื่องราวที่สะเทือนใจ สะกิดให้คนหยุดคิดว่า คนเราควรมีจิตใจที่มีมนุษยธรรมมากกว่ามีใจให้กับบทลงโทษตามค่านิยมของสังคม ดังนั้นจึงไม่ต้องสงสัยเลยว่านวนิยายทั้งสองเรื่องนี้มีส่วนผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ความคิดของผู้คนในสังคมเยอรมันในเวลาต่อมา ผลงานนวนิยายของฟอนทานเอนได้รับการยกย่องว่าเป็นเพชรน้ำเอกของวรรณคดีประเภทนวนิยายสะท้อนภาพสังคม เนื่องจากผู้อ่านสามารถเข้าถึงภาพสังคมเยอรมันในศตวรรษที่ 19 ได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความคิดของปัจเจกบุคคล ค่านิยมของสังคมในบริบทต่างๆ รวมทั้งกระแสดความคิดใหม่ๆ

ฟอนทานเอนประสบความสำเร็จในการเสนอเรื่องราวตามที่เป็นจริง ในสังคมสมัยของเขาออกมาเป็นงานศิลปะ อาทิ นวนิยายเรื่องเอฟฟี บรีสท และเรื่องผิดทางรัก เป็นเรื่องราวที่มีจริงในช่วงชีวิตของฟอนทานเอน เนื้อเรื่องของเรื่องเอฟฟี บรีสท มีเค้าโครงมาจากเรื่องชีวิตสมรสจริง ฟอนทานเอนสะท้อนภาพเรื่องราวที่เป็นจริงเหล่านี้ในบทสนทนาแนวสังคมนิยมของกวี (Der poetische Realismus) กล่าวคือ เขานำเสนอความเป็นจริงในมุมมองใหม่โดยนำมาปรุงแต่งเสียใหม่ นั่นคือเสนอภาพรวมของเรื่องราวจริงทั้งหมดที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งถึงแม้ว่าจะมิได้บรรยายไว้ให้เห็นทุกเรื่อง แต่กระนั้นผู้อ่านก็สามารถเข้าถึงภาพรวมของเรื่องราวจริงทั้งหมดได้ โดยในการบรรยายเรื่องจริงเหล่านี้ เขามิเพียงให้ภาพในทำนองบรรยายรูปถ่ายเท่านั้น ซึ่งก็เหมือนการเล่าเหตุการณ์จริง

อย่างที่คุณทั่วไปรับรู้กันอยู่แล้ว แต่เขาจะจงนำความจริงในบางเรื่องที่ เขาสนใจอยู่มาแต่งเติมเข้าไป เป็นความจริงที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังเรื่องราวจริงของผู้คนในสังคมสมัยเขา บทสนทนาระหว่างอินชเททเท่น กับวูลเลอร์ตดอร์ฟนั้นเป็นเรื่องราวที่ฟอนทานแต่งขึ้นเพื่อให้ออกเหตุผลที่เป็นความคิดเห็นที่มีอยู่จริงของคนในสมัยของเขาแก่ผู้อ่านว่า เพราะเหตุใดจึงต้องมีการดวลปืนเกิดขึ้นในกรณีที่มีการคบชู้ ในการนำเสนอเรื่องแต่งที่มาจากเรื่องจริงนี้ ฟอนทานถ่ายทอดความคิดเห็นและจินตนาการของตัวละครทั้งสองในเรื่องการดวลปืนกับครามพาสว่า ไม่มีทางอื่นที่จะหลีกเลี่ยงได้เลย ความคิดนี้ผู้อ่านรับรู้ได้เป็นลำดับขั้นตอน ในขั้นแรกเขาบรรยายให้ภาพความรู้สึก และความคิดเห็นของตัวละครแต่ละคนในฐานะปัจเจกบุคคล ดังนั้นเขาจึงเลี่ยงที่จะให้ความคิดเห็นอย่างตอกย้ำในเรื่องที่เขาเคยบรรยายไว้ก่อนหน้านี้แล้ว แต่ถึงกระนั้นการที่ฟอนทานไม่ได้แสดงความคิดเห็นตรงๆอย่างละเอียดเอาไว้ ก็มีได้หมายความว่าเขาไม่ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่เขากำลังเล่าอยู่ เนื่องจากเขามีความเห็นว่ นวนิยายแนวสัจนิยมของกวี หากจะนำ เสนอเรื่องราวในโลกของจินตนาการ แม้จะเป็นแค่เศษเสี้ยวเดียวก็ตาม ควรจะนำเสนอเรื่องนั้นๆ ในลักษณะของโลกที่มีอยู่จริง เพื่อผู้อ่านจะได้รู้สึกว่โลกที่เขารับรู้ในนวนิยายกับโลกที่เขา กำลังใช้ชีวิตอยู่จริงนั้นมิได้มีความแตกต่างกันเลย และแน่นอนที่สุดในการบรรยายลักษณะเช่นนี้ ผู้เขียนย่อมต้องระมัดระวังเป็นพิเศษที่จะไม่สอดใส่ความคิดเห็นส่วนตัว หรือแม้แต่การชี้แนะเล็กๆ น้อยๆ ไว้ในเรื่องที่เล่า (เรื่องแต่ง) การทำเช่นนี้มีผลช่วยให้ เมื่อผู้อ่านติดตามอ่านมาถึงตัวปัญหา จะพบว่าตนเองก็ไม่มีคำตอบที่ดีให้ทั้งสำหรับเรื่องแต่งที่สมจริง และเรื่องจริงในชีวิตจริงที่ผู้อ่านพบเห็นอยู่ เพราะในจังหวะนี้เองที่ผู้อ่านรู้สึกว่ ถูกดึงให้เข้าไปอยู่ในเรื่องราวที่แต่งขึ้นตามความคิดเห็นของฟอนทาน หากถามว่ฟอนทานให้คำตอบเกี่ยวกับเรื่องนี้บ้างไหม คำตอบตรงๆ จากปากของตัวละครเอกที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากเรื่องราวการดวลปืนนี้ ผู้อ่านจะไม่พบ แล้วฟอนทานใส่ความคิดเห็นของเขาไว้ในคำพูดของบุคคลทั้งสอง เกี่ยวกับเรื่องการดวลปืนอย่างอ้อมๆ ไว้บ้างหรือไม่ หากผู้อ่านพิจารณาคำพูดของอินชเททเท่นที่กล่าวว่า “เราไม่ได้อยู่คนเดียว เราเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เราจำเป็นต้องเคารพกฎเกณฑ์ของสังคม เพราะชีวิตของเราขึ้นอยู่กับสังคม ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมจำเป็นต้องสร้างกฎระเบียบขึ้นมา ซึ่งก็ยังคงมีอยู่และเราก็เคยชินที่จะใช้กฎเกณฑ์ดังกล่าวตามประเพณีปฏิบัติตัดสินผู้อื่นรวมทั้งตัวเราเองด้วย เราจะประพฤติดิอะไรระเบียบประเพณีนี้ไม่ได้ผมไม่มีทางเลือก ผมต้องทำ” คำพูดนี้ได้รับการสนับสนุนจากวูลเลอร์ตดอร์ฟว่ “คุณ

(อินซเททเท่น) พุดถูก" (หน้า 242) เนื่องจากเขาเองก็ไม่มีเหตุผลอื่นใดมาคัดค้านได้ ผู้อ่านพบว่า ลำพังความคิดเห็นของสองคนนี้ก็ยังไม่ใช่คำยืนยันว่า นั่นคือความคิดเห็นของฟอนทานเน่เกี่ยวกับเรื่องนี้ เนื่องจากเป็นไปได้ว่าคำตอบเกี่ยวกับเรื่องนี้ ฟอนทานเน่ให้ไว้ในคำตอบของตัวละครรอง เช่น เมื่อมารดาเอฟฟีถามสามีว่า "เราอาจจะทำผิดก็ได้นะ หรือว่าอันที่จริงแล้วเราน่าจะอบรมสั่งสอนเธอ (เอฟฟี) แบบอื่น" (หน้า 301) คำตอบของบิดาเอฟฟีคือ "ไร้สาระน่า อย่าไปคิดเลย ลูอีเซ" ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ฟอนทานเน่ได้สอดใส่ความคิดเห็นของเขาบางประการเพื่อให้ผู้อ่านหยุดคิดว่าเรื่องเศร้าที่เกิดขึ้นนี้เกิดขึ้นได้ เพราะทั้งอินซเททเท่นและวุลเลอร์ดอร์ฟคิดผิดก็ได้ เขาทั้งสองอาจจะคิดเห็นอย่างอื่นที่ถูกต้องกว่านี้ หากว่าเขาทั้งสองได้รับการอบรมสั่งสอนมาเป็นแบบอื่น

นอกจากนั้น เขายังใส่ความคิดเห็นของเขาเกี่ยวกับคำตอบในเรื่องนี้ผ่านคำพูดของตัวละครที่ดูไม่สลักสำคัญอะไรนัก เช่น ผ่านคำพูดของคุณนายชวิกเคอร์ ตามใจความในจดหมายถึงเพื่อนหญิงคนหนึ่งของเธอว่า "มีข่าวน่าสนใจลงประกาศในหนังสือพิมพ์ เป็นเรื่องที่ไม่น่าจะเกิดขึ้นได้ในยุคสมัยนี้แล้ว ใครก็ไม่ทราบที่ชื่อครามพาส ทำเรื่องที่เหลือเชื่อ เขาเขียนข้อความใส่เศษกระดาษและจดหมายเกี่ยวกับการคบชู้ทิ้งไว้เป็นหลักฐาน และเธอก็ยังเก็บหลักฐานนั้นเอาไว้เสียอีก ไม่รู้ว่ามีเตาและเตาผิงเอาไว้ทำไมกัน อย่างน้อยที่สุดก็ไม่ควรเก็บหลักฐานเอาไว้ ตราบใดที่ยังมีประเพณีโง่ๆอย่างการดวลปืนอยู่ คนรุ่นใหม่จะรับเรื่องจดหมายทำนองนี้ได้ แต่คนรุ่นเราน่ะรับไม่ได้ ฉันละก็ส่งสารคุณผู้หญิง (เอฟฟี) คนนี้เสียจริงๆเลย" (หน้า 263)

แนวคิดเรื่องชีวิตคู่

ชีวิตคู่ นั้น เป็นกระบวนการของสังคมชั้นพื้นฐานในประเทศเยอรมันจนถึงกลางศตวรรษที่ 19 ยังคงเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ยึดถือกันโดยทั่วไปในสังคมว่า จุดประสงค์ของการแต่งงานนั้น เพื่อที่จะจัดระเบียบชีวิตและเป็นหลักประกันในการดำรงชีวิต ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การสมรสมิได้เกิดขึ้น เนื่องจากความรู้สึกรักใคร่ของทั้งสองฝ่าย แต่ในสังคมของชนชั้นผู้ใช้แรงงานซึ่งเป็นชนชั้นใหม่ของเยอรมัน มีรูปแบบวิถีชีวิตแบบใหม่เกิดขึ้น ซึ่งแตกต่างไปจากธรรมเนียมปฏิบัติดั้งเดิม ทั้งนี้เป็นผลมาจากวิวัฒนาการของสังคมอุตสาหกรรม มีการเริ่มใช้ระบบประกันสังคม เกิดขบวนการเพื่อสิทธิสตรี เกิดสังคมการเมืองแบบที่ผู้คนต่างทัศนคติกันมาร่วมวงเสวนากัน รวมทั้งความก้าว

หน้าในเรื่องความเชื่อทางศาสนาได้ช่วยทำให้ชีวิตสมรสไม่ใช่เรื่องของศีลธรรมอีกต่อไป ความรู้สึกในเรื่องคู่ครองได้เริ่มมีบทบาทสำคัญอีกประการหนึ่งในแง่ของคุณภาพชีวิต

แนวความคิดเรื่องชีวิตคู่ในนวนิยายเรื่องเอฟฟี่ บริสท์ นั้นเกิดจากความต้องการของบิดามารดาอยู่ไม่น้อย ในเรื่อง*ผิดทางรัก* ก็เช่นกัน ตัวละครเอก โบโท ครุ่นคิดอย่างหนักถึงความต้องการของตนเอง และความต้องการของครอบครัว ตลอดจนธรรมเนียมปฏิบัติของคนในสังคมชั้นสูง ในที่สุดความจริงที่ว่าปัจเจกบุคคลต้องเลือกว่าตนเองต้องการจะมีชีวิตอยู่ต่อไป อย่างไร ในอาชีพอะไร สังคมแบบไหน และต้องมีปัจจัยอะไรบ้างเป็นองค์ประกอบจึงจะสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข

มูลเหตุที่นำไปสู่การสมรสระหว่างโบโทและเคเท ในเรื่อง*ผิดทางรัก* มีสาเหตุเหมือนกับเรื่องอื่นๆ ในนวนิยายอีกหลายเรื่องของฟอนทานเ่ เป็นต้นว่า ความก้าวหน้าทางสังคมซึ่งจะเป็นหลักคำประกันสำหรับความสุขในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมของชนชั้นสูงต่อไป ไม่มีการตั้งคำถามว่าทั้งคู่รักใคร่ชอบพอกันหรือไม่ เนื่องจากความรักไม่ใช่แรงจูงใจที่สำคัญสำหรับการแต่งงานของคนในสังคมชั้นสูงในเยอรมัน ดังปรากฏในจดหมายของมารดาโบโทที่เขียนถึงเขา ซึ่งนับได้ว่าเป็นจุดหักเหสำคัญของนวนิยาย โบโทเลือกสมรสกับเคเท เพราะดูจะเป็นการ “ฉลาด” ตามคำกล่าวของมารดาและเป็นสิ่งที่ดีสำหรับเขาและสำหรับทุกคน เนื่องจากเธอเป็นหญิงสาวจากตระกูลขุนนางที่ร่ำรวยและมีอิทธิพลมากตระกูลหนึ่งในสังคมเยอรมันขณะนั้น หากไม่เลือกการสมรสกับเคเท ผลที่ติดตามมาจะเลวร้ายขนาดอยู่ในสังคมของชนชั้นสูงไม่ได้อีกต่อไป ดังนั้นการเลือกแต่งงานกับเคเท ของโบโทจึงดูได้ว่าเกิดจากความจำเป็น

เรื่อง*ผิดทางรัก*แสดงถึงความแตกต่างของคนทุกชนชั้น ซึ่งจะต้องสำเหนียกว่าตนอยู่ในชนชั้นใด ความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งของคนที่ใช้ชีวิตคู่ร่วมกันหรือรักใคร่กันอย่างอิสระเสรี เช่น นางโดร์ เป็นคนที่ให้ความสำคัญกับคำพูดของคนอื่นมาก ดังนั้นเมื่อเธอแต่งงาน การจดทะเบียนสมรสจึงไม่เพียงพอ เธอต้องเข้าโบสถ์ทำพิธีแต่งงานด้วย (หน้า 33)

ฐานะทางการเงินก็เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกเหตุผลหนึ่งที่จูงใจให้เกิดการแต่งงาน เพื่อมิให้หลุดไปจากชนชั้นของตน เป็นต้นว่า โบโทวิเคราะห์ฐานะทางการเงินที่เป็นจริงของตนแล้วพบว่าฐานะทางการเงินของครอบครัวเขาอยู่ในสภาพเลวร้าย ตามที่มารดาของเขาแจ้งมาในจดหมาย และคำแนะนำของลุงที่ว่า เขาควรกอบกู้ฐานะทางการเงินด้วยการแต่งงานกับเคเท เซลเลนทิน ผู้

ร่ำรวย เขาพิจารณาตนเองว่าเป็นใคร มีความสามารถอะไรที่พอจะยึดเป็นอาชีพเลี้ยงตัวเองได้ และพบว่าหากแต่งงานกับเลเน เขาต้องย้ายไปเข้าสังคมชนชั้นที่ต่ำกว่าเดิม เลเนเองก็ต้องทำงานแบกหามลำบากลำบน ในตอนนี้องที่ที่เขาพบว่าวิถีชีวิตของชนชั้นสูงอย่างเขาเป็นชีวิตที่ฉาบฉวย และเขาเองก็ติดกับการใช้ชีวิตแบบนี้ เขาต้องการสองสิ่งที่ตรงกันข้ามกัน เขาใคร่ครวญว่าชนชั้นสูงอย่างเขาวันๆ ก็คิดถึงแต่เรื่องการทำงาน อาหารและระเบียบวินัย หากจะแต่งงานพวกเขาจะไม่พูดถึงเรื่องความรู้สึกที่มีต่อชีวิตคู่และความรัก พวกเขาจะพูดว่า “ฉันต้องจัดระเบียบชีวิตของฉัน” นั่นคือสิ่งที่คนทั่วไปพึงกระทำในชีวิต เพราะการมีระเบียบให้ความหมายกว้างและครอบคลุมไปทุกสิ่ง หากถามว่าชีวิตของฉันมีระเบียบตามปกติไหม คงไม่มีเพราะชีวิตที่มีระเบียบคือชีวิตที่ต้องแต่งงาน” (หน้า 91) เพื่อนๆ ของโบโทมองเห็นว่าการแต่งงานครั้งนี้โบโทได้มากกว่าเสีย เข้าข่าย “ตกลงชั่ววูบ”

สรุปคนในแวดวงสังคมชั้นสูง มีแนวความคิดเรื่องชีวิตคู่ที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกันว่าจุดประสงค์ของการแต่งงานนั้นเพื่ออามรณ์และเป็นหลักประกันในการดำรงชีวิต เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ต้องเลือกแต่งงานกับคนที่เหมาะสม ไม่มีใครคำนึงถึงความรู้สึกของคู่สมรสว่า รักชอบกันหรือไม่ เมื่อแต่งงานกันแล้วเขาทั้งสองจะรักกันไหม มีความสุขในชีวิตคู่หรือไม่

เรคซันเป็นคนชนชั้นสูงเพียงคนเดียวเท่านั้นที่ตั้งคำถามเรื่องความสุขของชีวิตคู่ว่า ควรจะมีองค์ประกอบอะไรบ้าง เช่น ความรัก เขาต้องการเลือกเดินสายกลาง คือเลือกอยู่กับคนรักอย่างเงียบๆ โดยไม่แต่งงาน และรับราชการเป็นนายทหารต่อไปเพื่อรักษาน้ำใจบิดามารดา โบโทให้คำปรึกษาจากประสบการณ์ชีวิตของตนเองว่า การดำเนินชีวิตคู่ห้ามเลือกเดินทางสายกลางแบบของเรคซัน เพราะมีแต่เสียทั้งตัวเอง คู่รัก และครอบครัว ที่ถูกควรเลือกทางใดทางหนึ่งให้เด็ดขาด อย่างไรก็ตามทั้ง 2 ทางก็เจ็บปวดด้วยกันทั้งนั้น แต่ยิ่งดีกว่า เพราะไม่ถึงกับทำให้ชีวิตของเรคซันและคนรักล่มสลาย ก็แค่ไร้สุข แต่อยู่ได้อย่างสบาย

หากถามว่า โบโทคิดอย่างไรเกี่ยวกับชีวิตคู่หลังการแต่งงาน เขาพยายามที่จะปรับตัวให้เข้ากับเคเท ทำตัวเป็นสามีที่ดี ไปเป็นเพื่อนจับจ่ายเข้าของและช่วยถือของให้ (หน้า 16) หนังสือนวนิยายขนาดสั้นให้ภรรยาได้อ่านขณะไปพักผ่อนถึงวันละ 8 เล่ม (หน้า 152) หลายตอนที่บ่งบอกว่า เขาเบื่อที่เคเทพูดมาก พูดไร้สาระ แต่ก็พยายามอดทนฟัง พยายามมองในแง่ดีบ้าง แต่

หนักๆ เข้าเขาก็ไม่ทราบว่าเขามีสุข มีทุกข์ หรือโกรธ เวลาฟังเธอพูด มันชักชินชา ควบคู่ไปกับการทำงานเป็นนายทหารเหมือนเดิม

เคเทรู้ธรรมเนียมปฏิบัติในการครองชีวิตคู่ของชนชั้นสูง และสบายอกสบายใจที่จะปฏิบัติตาม เธอรู้ว่าโบโทเลือกแต่งงานกับเธอเพราะอะไร ดังนั้นเธอจึงไม่สนใจจดหมายรักเก่าๆ ของโบโท เพราะรู้ว่าหญิงเหล่านั้นไม่ใช่คู่แข่งของเธอ ผู้อ่านไม่พบข้อเสียที่รุนแรงของเคเท ฟอนทานต์ต้องการให้ภาพเคเทเป็นหญิงชั้นสูงที่มีตัวตนจริงในสังคมขณะนั้น พวกหล่อนมักมีลักษณะคล้ายๆ กัน กล่าวคือ หลังการแต่งงานก็ต้องปรับตัวให้เข้ากับคู่สมรส เช่น แม้โบโทจะพูดว่าเธอเป็นตุ๊กตาที่น่ารัก ตุ๊กตานี้เป็นสิ่งของ ไม่ใช่มนุษย์ เธอน่าจะโกรธที่เขาลดค่าเธอขนาดนั้น แต่เธอก็พยายามคิดเข้าข้างตัวเอง ด้วยการมองในแง่ดีว่า เธอชอบที่จะเป็นตุ๊กตาเพราะ ถึงตุ๊กตาจะเป็นสิ่งของ ก็เป็นของที่คนทะนุถนอมรักษาไว้อย่างดีที่สุด เมื่อเทียบกับสิ่งของอื่นๆ ด้วยกันแล้ว และนั่นแหละคือสิ่งที่เธอปรารถนา หากพิจารณาอีกนัยหนึ่ง ก็พอจะตีความได้ว่า เธอบอกโบโทกลายๆ ว่า เธอคือของล้ำค่าของเขา ซึ่งเขาควรทะนุถนอมเอาไว้อย่างดี

ภาพลักษณ์ของผู้หญิง

ในการนำเสนอตัวละคร ฟอนทานต์มิได้กำหนดตายตัวให้ภาพลักษณ์ของตัวละครหญิงหนักไปทางแสดงอารมณ์ ส่วนตัวละครฝ่ายชายมักมีหลักการอยู่ในการเป็นจริง เขาชอบที่จะนำเสนอภาพของผู้หญิงตรงตามสภาพสังคมที่เขาใช้ชีวิตอยู่จริง คล้ายคลึงกับภาพลักษณ์ของตัวละครหญิงในงานเขียนต่างๆ ที่มีมากกว่าพันปีแล้ว คือสตรีโดยรวมใช้อารมณ์ ไม่มีเหตุผล กระทำการใดๆ ตามแต่ใจปรารถนา และเป็นผู้ที่ไฝ่ฝันค้นหาอะไรสักอย่าง ผู้หญิงที่มีอารมณ์อ่อนไหว ใจอ่อน ยอมคน เมื่อไม่สามารถรักษาสมดุลของอารมณ์ไว้ได้ เธอจะได้รับเคราะห์กรรมต่างๆ นานา บางครั้งถึงแก่ชีวิต ในบางครั้งไม่มีที่พักพิงในชีวิตอีกต่อไป เรื่องราวของสตรีเหล่านี้ ฟอนทานต์นำเสนอในมุมมองใหม่เชิงวิเคราะห์ โดยในตอนเริ่มเรื่องเราจะได้เห็นภาพลักษณ์ที่ไม่ชัดเจน จากนั้นเขาจะบรรยายให้ภาพเกี่ยวกับหญิงที่จริงใจ ตรงไปตรงมา ในลักษณะที่อยากช่วยเรียกร้องสิทธิให้แก่หญิงเหล่านี้ โดยแสดงภาพของหญิงเหล่านี้ควบคู่ไปกับภาพลักษณ์ของพวกหลอกลวงและพวกสวมหน้ากาก เขาชอบที่จะบรรยายถึงคนที่อ่อนแอกว่าในสังคมมากกว่าพวกหลวงโลก เนื่องจากผู้หญิงเหล่านี้พูดจาตรงไปตรงมาและจริงใจ จึงเสมือนว่านวนิยายของเขาเขียนขึ้นเพื่อเรียกร้องสิทธิ

ให้กับผู้หญิงในชนชั้นที่ 4 คือหญิงที่ใช้แรงงาน ดูราวกับว่าเขาเป็นทนายของพวกผู้หญิงเหล่านี้ Hans Heinrich Reuter ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับภาพของผู้หญิงใน ผลงานของฟอนทาน่ว่าพวกเธอคือตัวอย่างของผู้หญิงที่รับเคราะห์กรรมจากค่านิยมของสังคม ชะตากรรมของพวกเธอถูกกำหนดโดยชนชั้นผู้นำของประเทศ ฟอนทาน์เลือกนำตัวอย่างชะตากรรมที่พบเห็นได้ทั่วไปในสมัยนั้น ซึ่งมีคุณค่าที่จะยกมาเป็นตัวอย่างสะท้อนให้เห็นสภาพวิกฤตของประเพณี และสังคมทั่วไป ดังนั้นจึงอาจมองได้ว่าผลงานในวัยชราของฟอนทาน์ล้วนเขียนขึ้นเพื่อให้ผู้อ่านพิจารณาเลือกปฏิบัติ เพื่อให้รอดพ้นจากสถานะการณวิกฤตนั้นๆ ไปได้ (Reuter, 1968, หน้า 655)

ฟอนทาน์หยิบยกกรณีชะตากรรมของผู้หญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิงที่มีอารมณ์อ่อนไหว และผู้หญิงที่ใจอ่อน พวกเธอเป็นมนุษย์ มีข้อบกพร่อง มีกิเลส และถึงแม้ว่าผู้หญิงเหล่านี้ บางรายจะประสบชะตากรรมพบจุดหักเหในชีวิตจนถึงแก่ชีวิต เช่น เอฟฟี หรือการต่อสู้ของพวกเธอไม่ได้จบลงด้วยดีมีความสุขสมบูรณ์ เช่น กรณีเลเน ถึงกระนั้นก็อาจกล่าวได้ว่า การที่ฟอนทาน์บรรยายให้ภาพว่า การเรียกร้องสิทธิของผู้หญิงเหล่านี้เพื่อให้ได้ใช้ชีวิตอย่างสมศักดิ์ศรีเยี่ยงมนุษย์ และมีสิทธิในชีวิตของตนเองกับเขาบ้างนั้นล้มเหลว เนื่องจากไม่สามารถฝ่าระเบียบปฏิบัติตามประเพณีของสังคมนั้น ซึ่งคนส่วนใหญ่ของสังคมในศตวรรษที่ 19 ยังยอมรับกันอยู่

จนถึงกลางศตวรรษที่ 19 จุดประสงค์หลักของการแต่งงานมีขึ้นเพื่อรักษาหรือเป็นหลักประกันในการดำรงชีวิต มิใช่เรื่องของอารมณ์ที่ชอบและความพอใจ ต่อมาหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมมีการประกาศใช้ระบบประกันสังคม ขบวนการเรียกร้องสิทธิสตรีประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับสตรีให้ดีขึ้น ส่งผลให้สตรีในชนชั้นผู้ใช้แรงงานมีเสรีภาพในการใช้ชีวิตสมรสโดยไม่ต้องขึ้นอยู่กับกรอบของศีลธรรมที่กำหนดไว้ตายตัว ดังนั้นสตรีกลุ่มนี้จึงเป็นผู้หญิงกลุ่มแรกที่ใช้ความพึงพอใจเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาคุณภาพชีวิต

ในเรื่องเอฟฟี บริสท เอฟฟีมีอายุเพียง 16 ปี ขณะรับหมั้นอินชเททเท่นอ่อนกว่าเขาถึง 22 ปี ความเยาว์วัยของเธอทำให้อดคิดไม่ได้ว่าเธอยังไร้เดียงสาที่จะคิดถึงเรื่องแต่งงาน ดังนั้นการตัดสินใจแต่งงานในครั้งนี้คงไม่ได้เกิดขึ้นจากความต้องการของเธอ หากพิจารณาคำพูดหว่านล้อมของมารดาเอฟฟีเกี่ยวกับเรื่องการแต่งงานของเธอว่า “ลูกได้เห็นเขาเมื่อวานนี้แล้ว และแม่ก็เชื่อว่าลูกชอบเขา เขาอายุมากกว่าลูกก็จริงอยู่แต่ประการสำคัญคือ เขาเป็นตัวของเขาเอง มีตำแหน่งหน้าที่การงานและมีชาติตระกูล ถ้าลูกไม่ว่าอะไร ซึ่งแม่ก็คิดว่าเอฟฟีลูกที่ฉลาดของแม่คงไม่คิดปฏิเสธ

แล้วพอลูกอายุ 20 ลูกจะอยู่ในฐานะที่ผู้หญิงคนอื่นๆ ต้องรอถึงอายุ 40 ลูกจะก้าวหน้าไปไกลกว่าแม่เสียอีก" (หน้า 47) จะพบว่ามารดาของเอฟฟีใช้ความก้าวหน้าทางสังคมมาเป็นเหตุผลสนับสนุนว่าเธอควรแต่งงานโดยมิได้ถามเธอเลยว่า เธอชอบเขาหรือไม่ เอฟฟีพูดว่าเธอชอบเขาหรือไม่เป็นครั้งแรกหลังจากแต่งงานแล้ว เธอตอบอย่างคนอ่อนโลกว่า "ทำไมฉันถึงจะไม่รักเขาล่ะ ฉันรักทุกคนที่หวังดีกับฉัน แกร์ท (อินชเททเท่น) เป็นผู้ชายที่จะเช็ดหน้าชุดาฉันได้ ไม่ว่าโลกจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างไร" (หน้า 34-35) หลังอยู่กับอินชเททเท่นได้สักพักเธออธิบายว่า อันที่จริงเธอแต่งงานกับเขาเพราะความทะเยอทะยาน (หน้า 84) แล้วรีบพูดเสริมอย่างหนักแน่นว่า "ฉันก็รักเธอนะ" ลำพังเพียงเหตุผลของเอฟฟีที่กล่าวอินชเททเท่น เพราะเขาเป็น "ผู้ชายที่มีหลักการ" ซึ่งเธอไม่มีคงจะไม่ใช่เหตุผลเพียงพอที่จะถือนั่น

ในฐานะภรรยา ผู้อ่านได้ภาพเอฟฟีว่าเป็นภรรยาประเภทที่ต้องพึ่งพาสามีอย่างเห็นได้ชัด เธอรู้เรื่องเกี่ยวกับชีวิตสมรสเพียง 2 ประการ กล่าวคือประการแรก เธอยอมรับและคิดว่าการแต่งงานก็เป็นกฎเกณฑ์เหมือนกฎเกณฑ์ตามธรรมชาติที่ต้องปฏิบัติตาม ผู้หญิงไม่ได้เลือกผู้ชายคนที่เธอจะแต่งงานด้วยเพราะความรัก แต่เลือกด้วยเหตุผลที่ว่าเขาสามารถทำให้เธอมีหน้ามีตาในสังคมได้ ประการที่สอง เธอทราบดีว่ามีภรรยาที่ไม่มีความสุข เช่น ภรรยาที่นอกใจสามีเมื่อสามีจับได้จะถูกจับถ่วงน้ำ (หน้า 14) เอฟฟีคาดการณ์เอาไว้แล้วว่าเธออาจจะไม่โชคดีเรื่องสามี ดังนั้นเธอจึงคิดว่าหากไม่ได้แต่งงานกับคนที่สุภาพ อ่อนน้อมและรักใคร่กัน เธอก็ขอเลือกเอาฐานะและมีบ้านใหญ่โตหรูหราไว้ก่อน (หน้า 32)

มารดาของเอฟฟีเป็นคนมองโลกตามความเป็นจริง เธอทราบดีว่าชีวิตสมรสที่แสนสุขอย่างในนิยายไม่มีในชีวิตจริง ผู้หญิงจะต้องรู้ว่าความไฝฝันที่สวຍงามกับความจริงในชีวิตเป็นคนละเรื่องกัน ในเรื่องนี้บิดาของเอฟฟีก็เคยกล่าวไว้ว่า ในชีวิตสมรสผู้หญิงเปรียบเหมือนไม้เลื้อยต้องพึ่งพาสามีทุกอย่าง ดังนั้นเธอจึงต้องปรับตัวให้เข้ากับสามี เพราะสามีจะเป็นหลักเป็นที่พึ่งให้เธอเกาะ และเขายังสามารถทำให้เธอมีหน้าตาในสังคมได้ด้วย (หน้า 35)

หลังการสมรสผู้หญิงจะต้องปรับตัวให้เข้ากับสามี เพื่อการนี้เธอจะสูญเสียเสรีภาพส่วนตัวไป ตรงกันข้ามกับผู้ชายหลังการสมรสเขามีได้สูญเสียอะไรไปเลย แถมยังได้สิทธิเพิ่มเติมในฐานะผู้นำครอบครัว ฝ่ายหญิงต้องเป็นฝ่ายพร้อมที่จะเสียสละความต้องการของตนเพื่อความจำเป็นของสามีหรือเลิกนิสัยเก่าๆ พฤติกรรมบางอย่างที่สามีไม่ชอบ เช่น นอนตื่นสาย ซักล้าง เป็นต้น

อินน์ซเททเท่นมิได้มีนิสัยที่ไม่ดี ตรงกันข้ามเขามีลักษณะนิสัยที่ดีน่ายกย่อง แต่ในขณะเดียวกัน นิสัยที่ดีนั้นๆ ก็สร้างความอึดอัดในการอยู่ร่วมกันและก็ทำให้เกิดความกลัว (หน้า 35)

ในตอนเริ่มเรื่องผู้อ่านได้รับทราบว่า การแต่งงานมีค่ามากสำหรับชีวิตลูกผู้หญิง ผู้หญิงที่ไม่มีใครขอแต่งงานแสดงว่าเธอมีเสน่ห์น้อย อาทิ กรณีของซูลดา นิสัยของเธอคือ เธอต้องถูกเสมอ ดังนั้นจึงขาดเสน่ห์ เพราะเป็นคนน่าเบื่อ หลงตนเอง รูปลักษณ์ภายนอกก็ไม่งดงาม ตาโปนดูไม่มีสติปัญญา เอฟฟีให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับเธอไว้ว่า “วางท่าเป็นนายอำเภอเชียว ซูลดา เธอเกิดมาเพื่อเป็นหญิงโสด” หญิงโสดในที่นี้เป็นคำที่มีความหมายในเชิงลบ บ่งบอกว่าไม่ค่อยเป็นผู้หญิง

ซิโดนี หญิงโสดวัย 43 ปี เป็นอีกคนหนึ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันกับซูลดา ผู้อ่านเห็นภาพของเธอในด้านลบ เธอคิดว่าตัวเองทำถูกเสมอ วางตนเป็นคนเคร่งศาสนา ยกตนว่ารอบรู้ราวกับว่าได้บรรลุธรรมขั้นสูง กระทำตัวเป็นผู้พิทักษ์รักษาประเพณี สั่งสอนแม้แต่มารดาตนเองให้เกรงกลัวพระเจ้า (หน้า 73)

ผู้หญิงที่มีภาพลักษณ์ในด้านลบมากกว่าซิโดนี ได้แก่ นักร้องคอนเสิร์ตนาม มารีเอ็ททา ทริฟเฟิลลี เธอเป็นบุตรของบาทหลวง ได้รับการอุปถัมภ์จากเจ้านายรัสเซียพระองค์หนึ่ง เธอเป็นคนมีความมั่นใจในตัวเองสูงมาก จนไม่ค่อยเห็นค่าพวกคนชั้นสูง พุดจาเปิดเผยไม่เกรงใจใคร บ่งบอกว่ายังขาดมรรยาทในการเข้าสังคม กล้าแสดงความคิดเห็นอย่างเฝงฝาง มีอุปนิสัยชอบทำอะไรแบบติดตลก ทำให้ได้ภาพเธอว่าคล้ายผู้ชาย ในฉากนี้ผู้อ่านได้ภาพเธอตรงกันข้ามกับเอฟฟี

เอฟฟีเติบโตมาในครอบครัวที่อบอุ่น เพียบพร้อม ผู้อ่านได้ภาพเธอมีแต่ความสุขในวัยเด็ก หลังการสมรสผู้อ่านเห็นภาพชีวิตเธอเปลี่ยนไปชนิดหน้ามือเป็นหลังมือ กล่าวคือ เธอถูกโดดเดี่ยว ด้วยการถูกบังคับให้ย้ายที่อยู่ ต้องปรับตัวขนานใหญ่ เริ่มต้นด้วยการไปใช้ชีวิตในสถานที่แปลกใหม่ตามแต่สามีจะกำหนด ต้องศึกษาปรับตัวให้เข้ากับสภาพถิ่นที่อยู่ใหม่

แนวความคิดเก่าและแนวความคิดใหม่

นวนิยายเรื่องเอฟฟี บรืสท เขียนขึ้นในปี 1895 ในช่วงเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายเรื่องในสังคมเยอรมัน อันที่จริงก็เป็นเรื่องธรรมดาที่กฎเกณฑ์ต่างๆ ของสังคมจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงใหม่บ้างตามกาลเวลา ระยะเวลาช่วงต่อระหว่างการเปลี่ยนแปลงจากความคิดเก่ามาเป็นความคิดแบบใหม่เป็นเรื่องที่พอนทานเให้ความสนใจเป็นพิเศษ และนำมาสอดแทรกไว้ในเรื่อง

เล่าและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ของเขาอีกหลายเรื่อง ในเรื่องเอฟฟี บรีสท ฟอนทานเใช้เรื่องราวชีวิตคู่ของเอฟฟีเป็นหลักในการดำเนินเรื่อง เขาสอดแทรกเรื่องราวชีวิตของผู้คนในสังคมขณะนั้นไว้ตลอดเรื่อง เขามีได้เล่าเรื่องราวชีวิตคู่ของเอฟฟีหรือของผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ และมันก็ไม่ใช่ว่าเรื่องราวส่วนตัวหรือเรื่องธรรมดาๆ ที่พบเห็นได้ในชีวิตคู่ทั่วไปของทุกยุคทุกสมัย แต่เขาเจาะจงเล่าเรื่องราวชีวิตคู่ของผู้คนในสมัยที่บิสมาร์ค (Otto von Bismarck) ปกครองประเทศ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่านวนิยายเรื่องนี้มิได้เป็นนวนิยายเกี่ยวกับชีวิตคู่ (Eheroman) เท่านั้น แต่เป็นนวนิยายที่สะท้อนภาพผู้คนของสังคมในช่วงเวลาหนึ่ง (Zeitroman) ซึ่งก็คือ ช่วงเวลาที่บิสมาร์คปกครองประเทศ เขาใช้ศิลปะในการบรรยายหลายแบบ เพื่อสื่อภาพรวมเกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิดของผู้คนในสมัยบิสมาร์คซึ่งเป็นสมัยที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดหลายประการของคนในสังคม กล่าวคือในสมัยนั้นมีทั้งคนที่ยึดติดอยู่กับความคิดแบบเก่า คนที่มีความคิดแบบใหม่และคนที่มีความคิดทั้งแบบเก่าและแบบใหม่ขัดแย้งกันอยู่ในตัว ในการบรรยายรายละเอียดของบุคคลทั้งสามกลุ่มนี้ ฟอนทานเพยายามชี้ให้เห็นว่า สรุปแล้ว ความคิดของแต่ละคนในสังคมล้วนถูกหล่อหลอมมาจากสังคมทั้งสิ้น

ตัวละครในเรื่องจัดตามลักษณะอุปนิสัยที่แตกต่างกันอย่างตรงกันข้าม แบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ 2 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นกลุ่มคนที่อยู่ในระเบียบ ประพฤติตามกฎเกณฑ์ กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มคนที่ไม่ใส่ใจในระเบียบวินัย ผู้อ่านได้ภาพอินน์ชเททเท่นว่าเป็นบุคคลที่บิสมาร์คโปรดปราน ดังนั้นจึงคิดว่า เขาน่าจะเป็นคนที่ไม่ยึดถือหลักการเหมือนบิสมาร์ค แต่ตรงกันข้ามผู้อ่านกลับได้ภาพว่าเขาเป็นคนมีหลักการ มีตำแหน่งหน้าที่การงานที่ดี และรู้จักขนบธรรมเนียมดี หลังเกิดเหตุการณ์ร้ายๆ ในชีวิตของเขา ผู้อ่านพบว่าเขาเป็นคนยึดติดกับระเบียบกฎเกณฑ์มากจนเกินไป ดังปรากฏในความคิดของเขาเองขณะมองตาอ่านความคิดของครามพาสว่า “อินน์ชเททเท่นคนบ้าระเบียบ คุณสามารถละเว้นผมและตัวคุณเองได้ ครามพาสอาจจะคิดถูกก็ได้” (หน้า 248)

เราได้ภาพนายพันครามพาสโดยรวมว่า เป็นคนที่แตกต่างกับอินน์ชเททเท่นอย่างชนิดที่เรียกว่าตรงกันข้ามกันเลยทีเดียว เขามีหลายลักษณะอยู่ในตัว เช่น เอฟฟีกล่าวถึงเขาว่าเขาเป็นบุคคลที่สาว ๆ ชอบและตอนหนึ่งในจุดหมายของเธอถึงมารดาที่ Hohen-Cremmen เธอเล่าถึงเขาว่า “เขาเคยได้รับบาดเจ็บจากการดวลปืนกับเพื่อนนายทหารถึงขั้นกระดูกได้บ่าซ้ายแตก นอกจาก

นั้นเขายังเป็นคนที่ไม่มีอคติกับผู้อื่น ผิดแผกแตกต่างไปจากคนอื่น ๆ ในรัฐโพมเมอร์น (Pommern) ทั้งๆ ที่เขาเกิดที่นั่น เขาเป็นลูกครึ่งเชื้อสายสวีเดน-โพมเมอร์น” (หน้า 108)

การที่เขาต้องดวลปืนต่อสู้ เป็นผลมาจากการใช้ชีวิตของเขา เขาชอบการเสี่ยงและการผจญภัย นิสัยลักษณะเช่นนี้แตกต่างกับนิสัยของอินน์ชเททเท่นอย่างสิ้นเชิง เราได้ภาพอินน์ชเททเท่นว่าเป็นคนที่อยู่ในระเบียบวินัย หากพิจารณานิสัยของบุคคลทั้งสองเปรียบเทียบกับนิสัยของบิสมาร์คจะพบว่า ความพาสค่อนข้างจะมีนิสัยกล้าได้กล้าเสียไม่เคร่งครัดอยู่ในระเบียบวินัยเหมือนบิสมาร์ค

ผู้อ่านจะเห็นได้ว่า ฟอนทานพยายามให้ภาพลักษณะนิสัยหลากหลายของผู้คนในสมัยนั้นกระจายไว้ในตัวละครหลายคน และถึงแม้ว่าเราจะได้ภาพลักษณะนิสัยของอินน์ชเททเท่นและความพาสว่าแตกต่างกันอย่างชนิดที่ขาวกับดำ แต่ในความต่างนั้นก็มีความเหมือนกันอยู่ประการหนึ่ง กล่าวคือ ลักษณะนิสัยของบุคคลทั้งสองนั้นต่างถูกหล่อหลอมขึ้นโดยสังคม (Mueller Seidel, 1975, หน้า 260) ฟอนทานให้ภาพนี้ผ่านศิลปะการบรรยายความแบบนำเอาลักษณะนิสัยที่แตกต่างกันทั้งสองแบบมาประชันบรรยายไว้ ณ.ที่เดียวกัน ทำให้ผู้อ่านได้ภาพ 2 ภาพที่ต่างกันอย่างประชันกันอยู่ตรงหน้า ตรงกลางภาพซึ่งเป็นจุดตัดของลักษณะนิสัยทั้งสองฟอนทานบรรยายภาพลักษณะนิสัยของเอฟฟี ดังนั้นเธอจึงตกเป็นเหยื่อผู้รับเคราะห์จากบุคคลทั้งสอง

ในตอนจบผู้อ่านได้ความจริงเกี่ยวกับเรื่องนี้เพิ่มเติม ในลักษณะที่วิเคราะห์ความคิดของสังคมคนรุ่นเก่า คือพวกขุนนาง (Adel) และคนชนชั้นใหม่ (Der 4.Stand) ได้แก่ ผู้ใช้แรงงานซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ในบทสนทนาท้ายเรื่องระหว่างโบโทกับเคเท ความคิดเรื่องชีวิตคู่แทรกอยู่ในคำพูดของโบโท ในขณะที่กล่าวอย่างหุดหุดใจกับเธอว่า “ชื่อฟรังเคเน่ดีกว่าโบโทนะ” หากมองว่าฟรังเคเป็นตัวแทนของคนรุ่นใหม่ หัวใหม่ที่มีอิสระมากกว่า เพราะเขาไม่ยึดติดกับชนบประเพณีเดิมเหมือนโบโทซึ่งเป็นคนรุ่นเก่า หัวเก่าอย่างพวกขุนนางทั้งหลาย คนอย่างฟรังเคจะมีชีวิตที่พัฒนาขึ้นดีกว่าเดิมและสามารถมีความสุขในชีวิตคู่ได้ ในขณะที่เดียวกันภาพของคนรุ่นเก่าที่ยังยึดติดอยู่กับชนบประเพณีจนไม่สามารถพัฒนาชีวิตให้ดีกว่าเดิมจนมีความสุขได้ รังแต่จะใช้ชีวิตอย่างท้อแท้สิ้นหวังอยู่ไปวันๆ จนจากหายจากสังคมไปในที่สุด ภาพคนรุ่นเก่าที่ค่อยๆ สูญหายไปปรากฏให้เห็นว่าโบโทและเคเทไม่มีบุตรด้วยกัน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าศิลปะการบรรยายของฟอนทานในลักษณะดังกล่าวแล้วนี้ นำผู้อ่านไปสู่ความคิดใหม่ที่เกิดขึ้นแล้วในสมัยของเขาโดยคนรุ่นใหม่ที่ดีคิดว่า คนเรา

ต้องพัฒนา คิดใหม่ ทำใหม่เพื่อแก้ปัญหาเดิมๆ ให้สำเร็จ การท้อแท้สิ้นหวังมิได้ก่อประโยชน์อันใด ด้วยเหตุนี้เองที่นวนิยายทั้งสองเรื่องนี้ของฟอนทานे ได้บรรลุเป้าหมายของงานศิลปะที่ทำหน้าที่ชี้นำความคิดให้แก่ชนรุ่นหลัง ทั้งยังเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างทัศนคติและค่านิยมของสังคมแบบใหม่ให้คนเยอรมันในรุ่นต่อๆ มา

ผลงานของฟอนทานेที่เคยโด่งดังในสมัยที่เขายังมีชีวิตอยู่ ยังเป็นที่นิยมอ่านกันอย่างแพร่หลายในเวลาต่อมา นวนิยายเรื่อง *เอฟฟี บรืสท* ได้รับการบรรจุให้เป็นวิชาบังคับอ่านระดับมัธยมศึกษาทั่วสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 กรุงเบอร์ลินถูกแบ่งออกเป็นสองส่วน เป็นที่น่าเสียดายที่หลุมศพฟอนทานе ในสุสานบนถนนลีเซิน (Liesenstrasse) อยู่ในบริเวณกำแพงเบอร์ลินด้านสาธารณรัฐประชาธิปไตยเยอรมัน (เยอรมันตะวันออก) ในเขตปกครองของประเทศรัสเซีย ซึ่งเป็นเขตห้ามเข้า ต่อมาเนื่องในโอกาสครบรอบ 80 ปี วันถึงแก่กรรมของฟอนทานе ในปี ค.ศ. 1978 นักประพันธ์ผู้มีชื่อเสียงของสาธารณรัฐประชาธิปไตยเยอรมันนาม ไฮน์ทซ์ คโนบลอค (Heinz Knobloch) ได้ใช้ความพยายามอย่างมากในการขออนุญาตเป็นกรณีพิเศษขอเข้าไปเคารพหลุมฝังศพของฟอนทานе เหตุการณ์ในครั้งนี้ คโนบลอคได้นำมาเขียนเป็นบทความว่าเขาหลงเข้าใจผิดอยู่มานานถึงวันนี้ว่า ไม่มีทางเข้าถึงหลุมฝังศพฟอนทานеได้ เนื่องจากทางเข้าอยู่ในเขตห้ามเข้านั่นเอง บทความของเขาถูกคณะกรรมการเซ็นเซอร์สื่อสิ่งพิมพ์ห้ามเผยแพร่อยู่ถึง 3 ปี จนกระทั่งปี ค.ศ. 1981 จึงได้พิมพ์เผยแพร่ในนิตยสารวัฒนธรรมของสาธารณรัฐประชาธิปไตยเยอรมัน ชื่อ *Sinn und Form*

ความสามารถในการใช้ภาษาของฟอนทานе นั้น เป็นที่ประจักษ์โดยทั่วไปในสมัยของเขา แต่ในปัจจุบันผู้คนส่วนมากมักจะกล่าวถึงแต่ความลุ่มลึกของภาษาร้อยแก้ว เนื่องจากจากฟอนทานеมีชื่อเสียงมากจากผลงานนวนิยายสะท้อนภาพสังคมเยอรมันในศตวรรษที่ 19 ผู้เขียนมีโอกาสดูศึกษากวีนิพนธ์ของฟอนทานеอยู่บ้างในขณะที่ค้นคว้าทางวิชาการอยู่ ณ มหาวิทยาลัยกรุงเบอร์ลิน สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน และพบว่าภาษาร้อยกรองของฟอนทานеไพเราะกินใจ เติร์ร้อน ไม่ด้อยไปกว่ากวีท่านอื่นๆ เขามักได้รับคำชมจากบรรดากวีและนักประพันธ์ร่วมสมัยอยู่เป็นนิจ จึงมีต้องสงสัยเลยว่า คนรุ่นหลังย่อมจะประทับใจในผลงานกวีนิพนธ์ของเขาในเวลาต่อมา ฟรีด วัลเทอร์ (Fried Walter) เป็นตัวอย่างนักประพันธ์เพลงศตวรรษที่ 20 คนหนึ่งที่ชื่นชมกวีนิพนธ์ของฟอนทานе ค.ศ.1982 เขาประพันธ์ทำนองเพลงสำหรับร้องหมู่ประกอบการเล่นกีตาร์ เพื่อใช้กับเนื้อ

เพลงที่มาจากบทกวีนิพนธ์ของฟอนทานเ 4 เรื่อง ได้แก่ โชค (Glueck) ปลายฤดูใบไม้ร่วง (Spaetherbst) เที่ยงวัน (Mittag) และข้อขัดแย้งเรื่องชั้น (Rangstreitigkeiten)

ในปัจจุบันนี้เราจะพบว่า ถึงแม้ว่าฟอนทานเจะเสียชีวิตไปนานกว่าร้อยปีแล้ว แต่ผลงานของเขาขนาดเล็กบ้างใหญ่บ้างกลับปรากฏให้เห็นอยู่เสมอ เช่น ฯพณฯ ท่านบิสมาร์คมีความประทับใจในผลงานกวีนิพนธ์เล็กๆ ของฟอนทานเชิ้นหนึ่งถึงกับสั่งให้นำมาทำเป็นป้ายติดไว้ตรงทางเข้าหอคอมศพของท่านที่เมือง Friedrichsruh ปรากฏให้เห็นจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีผู้นิยมนำกวีนิพนธ์ของเขาไปใช้ในโอกาสอื่นๆ

บรรณานุกรม

- Aust, Hugo. *Theodor Fontane. Ein Studienbuch*. Tuebingen: A. Frank Verlag, 1998.
- Beutin, Wolfgang. *Deutsche Literaturgeschichte*. Von den Anfaengen bis zur Gegenwart, 4. bearbeitete Auflage. Stuttgart: Verlag J. B. Metzler, 1992.
- Fontane, Theodor. *Effi Briest*. Band 4 der Nymphenburger Ausgabe in 15 Baenden. Kommentiert von Kurt Schreinert. Muenchen, 1969.
- Fontane, Theodor. *Irrungen Wirrungen*. Band 5 der Nymphenburger Ausgabe in 15 Baenden. Kommentiert von Kurt Schreinert. Muenchen, 1969.
- Fontane, Theodor. *Briefe an seine Freunde*. Band 2, Hrsg. von Otto Pniower und Paul Schlenther. Berlin, 1925.
- Fontanes Briefe in zwei Baenden. Hrsg. von Gotthard Erler. Berlin / Weimar 1989.
- Fried, Walter. *Poesie-Album*. Darmstadt: Edition Tonos 1985.
- Friedrich, Gerhard. *Die Frage nach dem Glueck in Fontanes "Irrungen Wirrungen"*. In: Der Deutschunterricht, Der Roman im Unterricht, hrsg. von Robert Ulshoefer. Stuttgart: Ernst Klett Verlag, 1959, Jahrgang 11, Heft 4, p.77-87.
- Jolles, Charlotte. *Theodor Fontane*. 4. ueberarbeitete und erweiterte Aufl. Stuttgart und Weimar 1993.
- Killy, Walther. *Abschied vom Jahrhundert*. Fontane: Irrungen Wirrungen. In W.K., Romane des 19. Jahrhunderts. Wirklichkeit und Kunstcharakter. Goettingen 1967, S.193-211.
- Mueller-Seidel, Walter. *Theodor Fontane*. Soziale Romankunst in Deutschland. Stuttgart: Metzler Verlag, 1975.
- Reuter, Hans Heinrich. *Theodor Fontane*. Band 2, Muenchen: Nymphenburger Verlag, 1968.
- Roesel, Manfred. *"Das ist ein weites Feld."* Wahrheit und Weisheit einer Fontaneschen Sentenz. Frankfurt / M. 1997.
- Schlosser, Horst Dieter. DTV - *Atlas zur deutschen Literatur, Tafeln und Texte*. Muenchen: Deutscher Taschenbuch Verlag, 6. Auflage, 1994.

ภาคผนวก

ชีวประวัติและผลงานโดยสังเขป

ชื่อ	เทโอดอร์ ฟอนทานเน่ (Theodor Fontane)
บิดาและมารดา	หลุยส์ (Louis) และ เอมีลี (Emilie) ฟอนทานเน่
ชาติ	30 ธันวาคม ค.ศ. 1819 เมืองนอยรूपพิน (Neuruppin)
มรณะ	20 กันยายน ค.ศ. 1898 กรุงเบอร์ลิน (Berlin)
การศึกษา	ค.ศ.1847 สำเร็จเป็นเภสัชกรชั้น 1
สถานภาพการสมรส	10 ตุลาคม ปี ค.ศ. 1850 สมรสกับ เอมีลี รูอานเท-คุมเมอร์ (Emilie Ruanet-Kummer) ใช้ชีวิตร่วมกันนานถึง 48 ปี
บุตรและธิดา	7 คน เสียชีวิตในวัยเด็ก 4 คน อีก 3 คนได้แก่ 1. Georg บุตรชาย เกิด 1851 ตาย 1887 2. Martha บุตรสาว เกิด 1860 3. Friedrich บุตรชาย เกิด 1864
การงาน	1844 สมัครเข้ารับราชการทหาร 1 ปี และเข้าสมาคมนักเขียน Tunnel 1845 เลขาการสมาคมนักเขียน Tunnel และหมั้นกับเอมีลี 1848 ผู้สอนวิชาเภสัชศาสตร์ ประจำโรงพยาบาลเบทาเนีย 1849 เลิกอาชีพเภสัชกร หันมายึดอาชีพนักเขียนอิสระ 1851-1855 พนักงานเขียนข่าวของรัฐปรัสเซียประจำกรุงลอนดอน 1856-1858 พนักงานเขียนข่าวเกี่ยวกับอังกฤษให้หนังสือพิมพ์เยอรมัน 1859-1869 นักเขียนอิสระเขียนข่าวสงครามให้หนังสือพิมพ์ Kreuz นายกสมาคมนักเขียน Tunnel ตั้งแต่ 1870 เจ้าหน้าที่ได้ตอบจดหมายและเขียนกวีนิพนธ์ให้นิตยสาร Die Eisenbahn 1870-1872 เขียนวิจารณ์ละครให้หนังสือพิมพ์ Voss ตั้งแต่ 1872 นักเขียนอิสระ จนถึงแก่กรรมในปี 1898

ผลงานที่สำคัญ

1851	กวีนิพนธ์รวมเล่ม
1878	นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ เรื่อง Vor dem Sturm
1888	นวนิยายขนาดสั้น เรื่อง Irrungen Wirrungen
1892	นวนิยาย เรื่อง Frau Jenny Treibel
1895	นวนิยายสะท้อนภาพสังคม เรื่อง Effi Briest
1899	นวนิยายสะท้อนภาพสังคม เรื่อง Der Stechlin

เกียรติคุณ

1864	เหรียญเชิดชูเกียรติของกองทัพ Die Alsen-und die Dueppel-Militaer-Medaille
1867	เหรียญเชิดชูเกียรติของรัฐปรัสเซีย (Preussischer Kronenorden IV Klasse)
1888	เหรียญอัศวินของราชสำนักโฮเฮนโซลเลิร์น (Ritterkreuz des Hohenzollernschen Hausordens)
1894	ปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญา มหาวิทยาลัยเบอร์ลิน และผู้ทรงคุณวุฒิของกระทรวงศึกษาธิการ รัฐปรัสเซีย